

ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ

Ο Λυκούργος ήταν Αθηναίος πολιτικός και ρήτορας (390 π.Χ.-324 π.Χ.) που συμπεριλαμβάνεται στον «Κανόνα των δέκα αττικών ρητόρων».

«Τρία γάρ ἐστι τὰ μέγιστα.

ἃ διαφυλάττει καί διασώζει τὴν δημοκρατίαν καί τὴν τῆς πόλεως εὐδαιμονίαν, πρῶτον μὲν ἡ τῶν νόμων τάξις, δεύτερον δ' ἡ τῶν δικαστῶν ψήφος, τρίτον δ' ἡ τούτοις τὰ ἀδικήματα παραδιδούνηαι κρίσις.

»

«Τρία εἶναι τα σπουδαιότερα

που διασώζουν τη δημοκρατία και την ευτυχία της πόλης, πρώτον οι διατάξεις των νόμων, δεύτερο η ψήφος των δικαστών και

τρίτον η κατηγορία που παραδίδεις τους αδικούντας στους διακαστάς»
Κατά Λεωκράτους 3-4

Οπαδός της αντιμακεδονικής μερίδας και σύμμαχος των μεγάλων ρητόρων Δημοσθένη και Υπερείδη στα πολιτικά θέματα της εποχής του.

Βίος του Λυκούργου

Καταγόταν από τη διακεκριμένη αθηναϊκή οικογένεια των Ετεοβουταδών και ήταν γιος του Λυκόφρονος. Αρχικά αφοσιώθηκε στη μελέτη της φιλοσοφίας στη σχολή του Πλάτωνα, αργότερα όμως έγινε μαθητής του Ισοκράτη. Εισήλθε στην πολιτική ζωή σε σχετικά μικρή ηλικία.

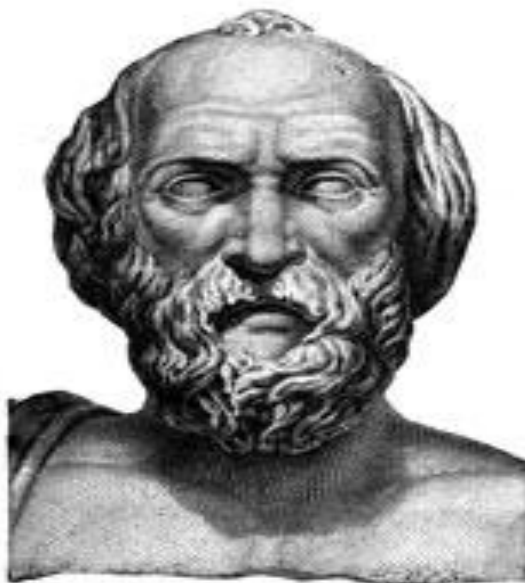
Στη δεκαετία 350 π.Χ.-340 π.Χ. συντάχθηκε με το αντιμακεδονικό κόμμα στην Αθήνα όπως και ο ρήτορας Δημοσθένης. Γόνος παλιάς αθηναϊκής οικογένειας, ακολούθησε τις αρχές που χαρακτήριζαν τους παλαιούς Αθηναίους: προσήλωσε στη θρησκεία και τους θεούς της πόλης, λιτότητα στον ιδιωτικό βίο, αμείλικτη στάση απέναντι σ' εκείνον που πρόδιδε την πόλη ή παρέβαινε τους καθιερωμένους ηθικούς και πολιτικούς κανόνες. Αντίθετα με τον Υπερείδη, που ήταν γνωστός για τον έκλυτο βίο του, ο Λυκούργος διήγε βίο ασκητικό και από εκεί αντλούσε το δικαίωμα να εμφανίζεται συχνά ως διώκτης κάθε παρεκτροπής. Για πολλά χρόνια ο Λυκούργος ήταν ένα είδος ανελέητου τιμωρού μέσα στην πόλη των Αθηνών.

Ανέλαβε ακόμα επί 12 χρόνια (338 π.Χ.-326 π.Χ.) διάφορες διοικητικές θέσεις που είχαν να κάνουν με τη διαχείριση των δημόσιων οικονομικών (ταμίας) καθώς και την ευθύνη για τα δημόσια έργα: επισκεύασε τα τείχη, οικοδόμησε το Παναθηναϊκό Στάδιο για τους αθλητικούς αγώνες, έχτισε ωδείο, φρόντισε να κτιστούν οι νεώσοικοι για τα πολεμικά πλοία, που έφταναν περίπου τα 300. Κατασκευάστηκαν επίσης πολλά όπλα, που φυλάχτηκαν σε σκευοθήκες και στην Ακρόπολη.

Πολλές φορές εμφανιζόταν ως δημόσιος κατήγορος εναντίον διάφορων δημόσιων λειτουργών που είχαν βλάψει τα συμφέροντα της πόλης. Η ευσυνειδησία του στην άσκηση των καθηκόντων του συνέβαλε στην αύξηση των δημοσίων εσόδων στα 1200 τάλαντα. Η δραστηριότητά του και το ενδιαφέρον του για την αύξηση της ασφάλειας και του κύρους της Αθήνας έκαναν τους συμπολίτες του να τον τιμήσουν τόσο, που όταν το 335 π.Χ. ο Μέγας Αλέξανδρος απαίτησε την παράδοσή του μαζί με άλλους εννέα ηγέτες της αντιμακεδονικής παράταξης, αρνήθηκαν να τον παραδώσουν.

Πολλοί πρόγονοί του κατείχαν ανώτερες ιερατικές θέσεις στην Αθήνα, όπως για παράδειγμα του ιερέα του Ποσειδώνα στο Ερεχθείο και της Αθηνάς Πολιάδος. Ο ίδιος τίμησε ιδιαίτερα το θεό Διόνυσο, φροντίζοντας μέσω των κρατικών αξιωμάτων που είχε να ξαναχτιστεί το Θέατρο του Διονύσου στις παρυφές της Ακρόπολης με πέτρα, από ξύλινη κατασκευή που ήταν μέχρι τότε. Σ' αυτό επίσης εγκατέστησε και αγάλματα των τριών σημαντικότερων αθηναίων τραγικών ποιητών, του Αισχύλου, του Σοφοκλή (προτομή που σήμερα βρίσκεται στο μουσείο του Λατερανού στη Ρώμη) και του Ευριπίδη. Προσπάθησε ακόμα να διαφυλάξει ακέραιο το έργο των τραγικών ποιητών από διάφορες προσθήκες ή διασκευές που έκαναν στο κείμενο κυρίως οι ηθοποιοί. Ο Ψευδο-Πλούταρχος αναφέρει πως ο Λυκούργος, προς τα τέλη της τρίτης δεκαετίας του 4ου π.Χ. αι. (330 π.Χ.), και ενώ είχε την εποπτεία της αθηναϊκής λατρείας, με νόμο-ψήφισμα που πρότεινε ο ίδιος, φρόντισε να συνταχθεί ένα κρατικό αντίγραφο των τραγωδιών και απαγόρευσε στους ηθοποιούς να κάνουν αλλαγές. Πιθανώς εκείνο το επίσημο αντίγραφο του Λυκούργου ήταν το χειρόγραφο,

για το οποίο μαθαίνουμε από τον Γαληνό στο *Υπόμνημα στις Επιδημίες* ότι το απόκτησε από τους Αθηναίους ο Πτολεμαίος Γ' Ευεργέτης με όχι πολύ τίμια μέσα.

Έργο

Στην αρχαιότητα σώζονταν δεκαπέντε δικανικοί του λόγοι. Δύο απ' αυτούς εκφώνησε ο ίδιος στο δικαστήριο, για να υπερασπιστεί τον εαυτό του σε δίκες λογοδοσίας (εύθυνα).

Κατά Λεωκράτους

Σώθηκε μέχρι σήμερα μόνο ένας λόγος του, ο *Κατά Λεωκράτους*, τον οποίο εκφώνησε ο ίδιος στο δικαστήριο, και ασήμαντα αποσπάσματα από μερικούς άλλους. Ο Λεωκράτης, ένας πλούσιος αθηναίος πολίτης, εγκατέλειψε την Αθήνα το 338 π.Χ. μετά την ήττα των Αθηναίων στη Χαιρώνεια, χωρίς να συμμεριστεί τους κινδύνους που διέτρεχε η πατρίδα του κι από φόβο πως αυτή θα κυριευθεί:

Μετὰ τὰ ἐν Χαιρωνείᾳ δεινὰ ψήφισμα ποιεῖ ὁ τῶν Ἀθηναίων δῆμος, ὥστε μήτε τινα ἔξω γενέσθαι τῆς πόλεως, μήτε μὴν ἐκθέσθαι παῖδας καὶ γυναῖκας. Λεωκράτης οὖν τις ἐξελεθῶν τῆς πόλεως, καὶ ἀφικόμενος ἐν Ῥόδῳ καὶ πάλιν ἐν Μεγάρῳ, ἦλθεν ἐν Ἀθήναις· καὶ παρρησιαζομένου αὐτοῦ κατηγορίαν ποιεῖται ὁ Λυκοῦργος αὐτοῦ ὡς προδότου. ἡ δὲ στάσις ὄρος ἀντονομάζων· ὁμολογεῖ γὰρ καὶ ὁ Λεωκράτης ἀπολιπεῖν τὴν πόλιν οὐ μέντοι προδιδόναι. ἄλλοι στοχασμὸν ἀπὸ γνώμης, ὡς τοῦ μὲν ἐξελθεῖν ὁμολογουμένου, ἀμφιβαλλομένης δὲ τῆς προαιρέσεως, ποῖα γνώμη ἐξῆλθεν, εἴτ' ἐπὶ προδοσίᾳ εἴτ' ἐπὶ ἐμπορίᾳ. ἄλλοι δὲ ἀντίστασιν· λέγει γὰρ οὐκ ἐπὶ προδοσίᾳ τῆς πόλεως ἐξελθεῖν, ἀλλ' ἐπὶ ἐμπορίᾳ. ἔοικε δὲ ἡ τοῦ λόγου ὑπόθεσις τῇ τοῦ κατὰ Αὐτολύκου.

— Υπόθεσις του *Κατά Λεωκράτους* λόγου του Λυκοῦργου

στη Ρόδο, όπου με τα υπάρχοντά του κατέφυγε, διέδιδε ότι η Αθήνα έπεσε στα χέρια των Μακεδόνων. Θέλησε να επιστρέψει πίσω σ' αυτήν το 331 π.Χ..

Ο Λυκούργος τον κατηγορήσε για έσχατη προδοσία, στηριζόμενος περισσότερο στη γενικότερη αντίληψη για την ορθή συμπεριφορά και τα καθήκοντα ενός πολίτη και λιγότερο σε συγκεκριμένες κατηγορίες και σχετικούς νόμους. Αρχικά, παραθέτει τα ψηφίσματα και τα μέτρα με τα οποία προσπάθησε η πόλη να αντιμετωπίσει τη δυσχερή κατάσταση. Ένα μάλιστα από αυτά καθιστούσε ενόχους προδοσίας όσους θα εγκατέλειπαν στο εξής την Αθήνα. Ο Λεωκράτης, όμως, πρόλαβε να καταφύγει στη Ρόδο κάποιες ώρες πριν από την ψήφισή του και έτσι, στην πίστιν του λόγου του, ο ρήτορας εστιάζει στην ηθική και όχι τη νομική πλευρά του ζητήματος. Μια ανάλογη καταγγελία διατύπωσε ο Λυκούργος και εναντίον ενός άλλου πολίτη, του Αυτόλυκου. Κατά πάσα πιθανότητα ο κατήγορος και στις δύο περιπτώσεις κινήθηκε από πατριωτικά και ηθικά ελατήρια, αλλά η υπερβολικά αυστηρή τιμωρία που ζητούσε, δηλαδή η καταδίκη σε θάνατο, δεν έφερε το αποτέλεσμα που περίμενε. Ο Λεωκράτης αθωώθηκε με διαφορά μόνο μίας ψήφου.

Στο έργο βρίσκουμε πολυάριθμα παραθέματα από ποιητές, ανάμεσά τους και μια "ρήση" από τον Ερεχθέα του Ευριπίδη. Η επίδραση του Ισοκράτη είναι εμφανής στο ύφος του λόγου του (χρήση περιφράσεων, ζευγών από συνώνυμα, αφηρημένων ουσιαστικών κ.ά.).

Χαρακτήρας και πολιτική συμπεριφορά

Ήταν άνθρωπος άτεγκτης ηθικότητας και άκαμπτης αυστηρότητας. Γι' αυτό δεν είχε κανένα ενδοιασμό να προτείνει την ποινή του θανάτου για όσους αθετούν το προς την πατρίδα χρέος και υιοθετούν την τακτική του «φιλοτομαρισμού». Ομοίως εχθρευόταν τους φαύλους και τους ανίκανους. Αμέσως μετά την μάχη της Χαιρωνείας εισήγαγε σε

δίκη και ζήτησε την εις θάνατον καταδίκη του στρατηγού Λυσικλή, επειδή η στάση του την ώρα της μάχης υπήρξε απρεπής. Εισήγαγε σε δίκη και καταδίκασε σε θάνατο τον Αεροπαγίτη Αυτόλυκο, επειδή μετά την μάχη, παρά την ρητή απαγόρευση που είχε επιβληθεί με Ψήφισμα του Υπερείδη, φρόντισε να φυγαδεύσει, για περισσότερη ασφάλεια, την οικογένειά του μακριά από την πόλη. Η δίκη που εντυπωσιάζει είναι αυτή που προκάλεσε εναντίον του Δημήφιλου που είχε πλουτίσει με την υπεξαίρεση του αργύρου από τους κίονες που άφηναν οι μεταλλωρύχοι προς στερέωση του εδάφους στα μεταλλεία του Λαυρίου. Οι κίονες αυτοί λέγονταν «μεσοκρινείς» και αφήνονταν από τους μεταλλωρύχους για να μη καταρρεύσει η οροφή της στοάς και τους καταπλακώσει. Ο Δημήφιλος καταδικάστηκε σε θάνατο και η περιουσία του δημεύτηκε και μοιράστηκε στους πολίτες (50 δραχμές στον καθένα).

Τόση ήταν η αυστρότητά του στη διατύπωση των κατηγοριών του, ώστε οι αρχαίοι έλεγαν: Τον Λυκούργον ου μέλανι αλλά θανάτω χρίοντι (βρέχοντας) τον κάλαμον κατά των πονηρών ούτω συγγράφειν.

Κρίσεις για το έργο του

Ο Διονύσιος ο Αλικαρνασσεύς γράφει για το ρήτορα: «Ο δὲ Λυκούργος ἔστι διὰ παντὸς ἀξίητικός, καὶ διηρμένος, καὶ σεμνός, καὶ ὅλος κατηγορικός, καὶ φιλαλήθης, καὶ παρρησιαστικός· οὐ μὴν ἄστεϊος, οὐδὲ ἠδύς, ἀλλ' ἀναγκαῖος. Τούτου χρῆ ζηλοῦν μάλιστα τὰς δεινώσεις».

Ο Λυκούργος δεν είναι ο καλλιτέχνης δουλευτής του λόγου. Τη δύναμη, την ευγένεια και την επιβολή δεν την αντλεί τόσο από τη ρητορική του τέχνη όσο από το ήθος, χωρίς αυτό να σημαίνει πως και αυτός ο μαθητής του Ισοκράτη δεν εμποτίστηκε από το δάσκαλό του με ορισμένους κανόνες του καλού λόγου, τους οποίους μάλιστα τήρησε πάντοτε με πολλή φροντίδα. Στα ηθικά θέματα είναι «δεινός», δηλαδή μιλάει γι' αυτά με μια ένταση που κάποτε αποβαίνει υπέρμετρη. Δεν είναι, όπως ο Λυσίας, «ποικίλος» και χαριτωμένος. Είναι, όπως χαρακτηριστικά το λέει ο Διονύσιος, «ἀναγκαῖος».